

Kulturdepartementet

Ett utvecklat litteraturcentrum och statens stöd till En bok för alla AB

Sammanfattning

I denna promemoria föreslås att ett nytt statligt stöd till internationellt utbyte och samarbete på litteraturområdet fr.o.m. 2008 ska fördelas av ett centrum för svensk litteratur, som utvecklas inom ramen för nuvarande Bokbranschens Finansieringsinstitut AB (BFI). Med anledning av detta föreslås ändringar i lagen (1992:318) om överlämnande av förvaltningsuppgifter inom Kulturdepartementets verksamhetsområde och i inkomstskattelagen (1999:1229).

Vidare föreslås i promemorian att staten inte ska ingå ett nytt avtal med En bok för alla AB när det nuvarande avtalet mellan parterna löper ut den 31 december 2007.

1. Bakgrund

1.1 En bokmarknad i förändring

Den svenska bokmarknaden har genomgått stora förändringar under det senaste decenniet. Ny teknik, nya försäljningskanaler och struktur-omvandlingar inom branschen har i hög grad påverkat förutsättningarna för den traditionella boken och för läsarna. Vid sidan av den sänkta bokmomsen har faktorer som ökad tillgänglighet för bokinköp genom fler försäljningsställen, den kraftiga ökningen av pocketböcker och förekomsten av globala mediesuccéer sannolikt haft betydelse för den positiva utvecklingen på bokmarknaden. Enligt Svenska Förläggareföreningens statistik har den totala försäljningen av allmänlitteratur ökat med 50 procent mellan åren 2000 och 2006 och det totala antalet tryckta volymer med 25 procent. Antalet tryckta pocketböcker har under samma period mer än fördubblats.

Den 1 januari 2002 sänktes momsens på böcker och tidskrifter från 25 till 6 procent. Momssänkningen genomslag har varit stort och generellt sett inneburit sänkta bokpriser för konsumenterna och en ökad försäljning för förlag och bokhandel. Enligt branschen har den förbättrade lönsamheten bl.a. gett positiva effekter vad gäller bokutgivningens bredd och art. Antalet förlag har ökat och styrkeförhållandet mellan stora och små förlag har förändrats. Även antalet bokhandlar har ökat och kontaktvägarna mellan förlag och bokköpare liksom mellan författare och förlag har förnyats.

I samband med momssänkningen 2002 tillsattes Bokpriskommissionen, med uppgift att följa och granska prisutvecklingen på böcker, tidskrifter m.m. Kommissionen konstaterade i sin slutrapport 2005 (SOU 2005:12) att momssänkningen i stort sett fungerat som det var tänkt. Bok- och tidskriftspriserna har sänkts och böcker och tidskrifter har blivit billigare för konsumenterna. Genomslaget är tydligast när det gäller skönlitteratur för vuxna samt barn- och ungdomslitteratur.

Ett mål för Bokpriskommissionens arbete var även att läsandet skulle öka i alla grupper, vilket också var ett uttalat litteraturpolitiskt syfte med skattesänkningen. Det preliminära resultat som redovisades 2005 var att läsningen allmänt sett hade ökat efter momssänkningen, men att man inte hade lyckats uppnå en breddad läsning, som också omfattade dem som inte tidigare läste böcker. De grundläggande mönstren i bokläsningen är i stort sett desamma i dag som för tjugo år sedan och tycks inte ha påverkats av momssänkningen, dvs. högutbildade läser mer än lågutbildade, kvinnor läser mer än män och flickor läser mer än pojkar.

1.2 Statliga insatser inom litteraturområdet

De statliga insatserna på litteraturområdet syftar bl.a. till att stimulera en bred utgivning av kvalitetslitteratur, öka tillgången till och intresset för litteratur i hela landet samt medverka till att barn och ungdomar har tillgång till litteraturen.

Biblioteksverksamheten och biblioteksersättningen har varit hörnstenar i den svenska litteraturpolitiken. Statliga bidrag till förlag och bokhandel infördes under 1970-talet. Till förlagen utgår utgivningsstöd för enskilda boktitlar och de böcker som får stöd, ca 800 titlar om året, distribueras av staten till samtliga kommunala huvudbibliotek. Till bokhandeln utgår bidrag för att bredda den enskilda bokhandelns sortiment. Vidare utgår statsbidrag till En bok för alla AB, liksom till kulturtidskrifter i form av produktions- och utvecklingsstöd. Genom Talboks- och punktskriftsbiblioteket samt Stiftelsen för lättläst nyhetsinformation och litteratur

har staten tagit ett ansvar för att litteratur och information för funktionshindrade utvecklas, produceras och förmedlas.

Särskilda insatser görs för att stimulera barns och ungdomars intresse för läsning och litteratur. Ett stöd för inköp av barn- och ungdomslitteratur till folk- och skolbibliotek infördes 1997. Statliga medel för läsfrämjande insatser utgår även sedan 1999 till skolor, bibliotek och ideella organisationer. En bok för alla AB ger ut barn- och ungdomsböcker samt bedriver ett aktivt arbete för att stimulera till läsning. Statens kulturråd ger varje år ut en barn- och ungdomskatalog, som bl.a. innehåller information om aktuell bokutgivning. I syfte att främja barns och ungas läsning instiftade staten 2003 ett årligt internationellt litteraturpris till Astrid Lindgrens minne. Ett stöd för en ny utgivning av Alla Tiders Klassiker, en klassikerserie för skolbruk, infördes 2006.

Vid sidan av de nationella insatserna gör bl.a. Svenska institutet, Statens kulturråd och Sida viktiga insatser för att sprida litteratur i andra länder. Svenska institutet har t.ex. tidigare fördelat stöd till översättning av svensk skönlitteratur utomlands, inom ramen för ett brett internationellt litteraturfrämjande. Genom Litteraturpriset till Astrid Lindgrens Minne främjar Statens kulturråd bl.a. intresset för barn- och ungdomslitteratur globalt. Sidas stöd på litteraturområdet handlar i första hand om att stödja och upprätthålla läskunnigheten i världens fattigaste länder.

1.3 Kulturlivets internationalisering

Regeringen framhåller i budgetpropositionen för 2007 (prop. 2006/07:1, utg.omr. 17, bet. 2006/07:KrU1, rskr. 2006/07:37) att kulturlivets internationalisering är en strategisk fråga i kulturpolitiken.

Utgångspunkten är de mål som anges i skrivelsen (2005/06:188) *Kulturlivets internationalisering*, där bl.a. vikten av ett långsiktigt och ömsesidigt kulturutbyte framhålls. Att förverkliga målen kräver olika slags insatser med hänsyn till verksamhetsområde.

Att stärka den svenska litteraturens ställning utomlands och öka litteraturutbytet är ett viktigt led i internationaliseringen inom litteraturområdet. Ett tydligare och förstärkt kulturpolitiskt perspektiv på det internationella litteratursamarbetet är då nödvändigt om en mångfald i det presenterade utbudet ska kunna utvecklas.

2. Svensk litteratur i utlandet

Förslag: Ett nytt statligt stöd till internationellt utbyte och samarbete på litteraturområdet ska fr.o.m. 2008 disponeras av ett centrum för svensk litteratur, som utvecklas inom ramen för nuvarande Bokbranschens Finansieringsinstitut AB (BFI). Centrumet ska fördela stöd till översättningar av svensk litteratur till utomnordiska språk samt stöd till internationellt kulturutbyte på litteraturområdet. Lagen (1992:318) om överlämnande av förvaltningsuppgifter inom Kulturdepartementets verksamhetsområde och inkomstskattelagen (1999:1299) ändras med anledning av detta. Vidare upphävs bestämmelserna om Svenska språknämnden i den först nämnda lagen.

2.1 Bokbranschens Finansieringsinstitut AB

I flera andra länder finns framgångsrika exempel på fristående institut med uppdrag att främja det egna landets litteratur utomlands. I Sverige har detta arbete hittills främst bedrivits av Svenska institutet, som dock inte längre fördelar översättningsstöd inom ramen för sitt Sverige-främjande uppdrag. Svenska förläggareföreningen har mot denna bakgrund lämnat ett förslag om ett fristående litteraturinstitut, som en utveckling av den relativt begränsade verksamhet som nu bedrivs av Bokbranschens Finansieringsinstitut AB (BFI).

Bokbranschens Finansieringsinstitut AB bildades 1974 som ett helägt dotterbolag till Svenska Förläggare AB. Syftet med verksamheten har varit att bistå bokhandel med rådgivning och finansiering vid investeringar. Under åren 1977 till 2002 administrerade BFI det statliga stödet till bokhandeln, i enlighet med lagen (1992:318) om överlämnande av förvaltningsuppgifter inom Kulturdepartementets verksamhetsområde samt förordningen (1985:525) om statligt stöd till bokhandeln.

Svenska Förläggareföreningens förslag bör läggas till grund för en förändring av det statliga stödet till översättning av svensk litteratur fr.o.m. 2008. Med svensk litteratur förstås här litteratur på svenska och de i Sverige förekommande minoritetsspråken. Ett fristående litteraturcentrum bör utvecklas inom ramen för nuvarande BFI och föreslås få ett nytt uppdrag. I det första skedet bör den övervägande delen av verksamheten handla om att stödja det internationella utbytet och samarbetet på litteraturområdet, bl.a. genom stöd till översättning av svensk litteratur till andra språk. På sikt bör även andra litteratur- och läsfrämjande insatser på nationell nivå kunna knytas till centrumets verksamhet. Uppgiften för centrumet i det sammanhanget kommer att beredas närmare.

Statlig verksamhet ska som huvudregel bedrivas i myndighetsform. När staten samverkar med annan part, från t.ex. näringslivet, i anslagsberoende verksamhet och gemensamt bidrar till finansieringen kan det vara aktuellt att låta uppgiften utföras i en privaträttslig associationsform. Därvid ska främst formerna aktiebolag eller ideell förening användas (prop. 1995/96:61, bet. 1995/96:LU7, rskr. 1996/97:79).

Det finns flera skäl till att litteraturcentrumets verksamhet bör bedrivas i bolagsform. Organisationsformen fungerade mycket väl för det statliga bokhandelsstödet under åren 1977–2002. Den självständiga ställningen är viktig för att utveckla både det internationella och nationella litteratursamarbetet. En privaträttslig verksamhetsform främjar ett nära samarbete mellan branschen och litteraturområdets övriga aktörer, vilket på sikt kan möjliggöra kompletterande finansieringskällor till litteraturcentrumets drift och verksamhet.

2.2 Litteraturcentrumets inriktning

Genom ett fristående litteraturcentrum får Sverige en samlad, slagkraftig aktör på litteraturområdet. Centrumet blir ett tydligt ansikte gentemot omvärlden och dess självständiga ställning möjliggör en nära koppling till såväl branschen som författarna. Stor vikt bör läggas vid den utåtriktade verksamheten.

I det internationella uppdraget bör ingå att fördela stöd till översättningar av svensk litteratur till utomnordiska språk, stöd till provöversättningar och stöd till internationellt kulturutbyte på litteraturområdet. Centrumet bör även samarbeta med bl.a. förlag, Statens kulturråd, Svenska institutet, Sida och andra aktörer.

Stödet för översättning av svensk litteratur bör riktas till utomnordiska förlag som har fattat beslut om utgivning. Stödet bör liksom tidigare gälla svensk skönlitteratur, men bör utvidgas till att omfatta även facklitteratur samt i ökad utsträckning barn- och ungdomslitteratur.

Ett nytt stöd till provöversättningar till utomnordiska språk bör inrättas. Stödet bör kunna sökas av förlag med verksamhet i Sverige, i syfte att förbättra möjligheterna att få svensk litteratur utgiven av förlag i andra länder.

Kulturutbytet är en viktig del av det internationella litteraturfrämjandet. Bidrag till internationellt kulturutbyte på litteraturområdet syftar både till att ge professionella översättare av svensk litteratur möjlighet att komma till Sverige, och att möjliggöra svenska författares deltagande i evenemang utomlands. Litteraturcentrumet bör i bidragsgivningen

beakta de insatser som görs av bl.a. Svenska institutet och Sveriges Författarfond.

För internationellt kulturfrämjande verkar även Statens kulturråd, Svenska institutet och andra aktörer. Det är angeläget att litteraturcentrumet har en nära samverkan med dessa aktörer för ett gott samlat resultat och en tydlig ansvarsfördelning.

Vid sidan av den internationella verksamheten bör det nya litteraturcentrumet på sikt även få i uppdrag att främja litteratur och läsning på nationell nivå. Genom ett nära samarbete med bokbranschen och andra aktörer på litteraturområdet bör centrumet ha goda möjligheter att bedriva ett aktivt läsfrämjande arbete i Sverige.

2.3 Organisation

Svenska Förläggareföreningens förslag till organisation av ett litteraturinstitut utgår från organisationen av nuvarande BFI, Bokbranschens Finansieringsinstitut AB. BFI föreslås ombildas till det nya bolaget samtidigt som det kvarstår som ett dotterbolag till Svenska Förläggare AB. Svenska Förläggareföreningen föreslår även att bolagets namn ändras till Svenska Litteraturinstitutet AB. I denna promemoria används istället namnet Centrum för svensk litteratur aktiebolag. Det slutliga namnet får fastställas i samband med ombildningen av bolaget.

En ny bolagsordning bör upprättas, som ska godkännas av regeringen. Där preciseras syfte, aktiekapital, styrelsens sammansättning, bolagets uppgifter m.m. Styrelsens ordförande bör utses av regeringen.

Regeringen bör årligen besluta om mål, återrapporteringskrav och uppdrag för det statliga bidraget till litteraturcentrumet. En förordning om statligt stöd gällande översättningar av svensk litteratur till utomnordiska språk samt internationellt kulturutbyte på litteraturområdet bör upprättas. I förordningen regleras vilka ändamål som avses och hur de statliga medlen ska hanteras.

2.4 Kostnader och finansiering

Den årliga kostnaden för ett internationellt litteraturcentrum, som bl.a. fördelar översättningsstöd och resebidrag, beräknas enligt Svenska Förläggareföreningens förslag till ca 10 miljoner kronor. Svenska Förläggareföreningen föreslår vidare att BFI:s aktiekapital, som uppgår till ca 3,7 miljoner kronor (inklusive utlånade medel), överförs till det ombildade bolaget.

Ramar och villkor för finansieringen av litteraturcentrumet kommer att fastställas efter samråd med Svenska Förläggareföreningen. Statens bidrag till centrumet kommer att behandlas inom ramen för den sedvanliga budgetprocessen och därmed även bli föremål för riksdagens godkännande.

2.5 Lagändringar (enligt bilaga)

Enligt 1 § första stycket lagen (1992:318) om överlämnande av förvaltningsuppgifter inom Kulturdepartementets verksamhetsområde prövar BFI frågor om katalogdatorstöd, kreditstöd och sortimentsstöd samt utbildnings- och rådgivningsstöd till bokhandeln. I andra stycket föreskrivs att den som hos BFI tagit befattning med ett ärende om stöd inte obehörigen får röja vad han eller hon därvid fått veta om enskilda affärs- och driftsförhållanden. Dessa stöd upphörde fr.o.m. budgetåret 2003, förutom sortimentsstödet som numera fördelas av Statens kulturråd. Mot denna bakgrund bör bestämmelsen i dess nuvarande lydelse upphävas. I stället bör i lagen föreskrivas att Centrum för svensk litteratur aktiebolag fördelar statliga medel till internationellt kulturutbyte och samarbete på litteraturområdet. Något behov av en bestämmelse om tystnadsplikt, motsvarande den som finns i dag, bedöms inte finnas.

I och med att Bokbranschens Finansieringsinstitut Aktiebolag föreslås byta namn till Centrum för svensk litteratur aktiebolag bör en följdändring göras i 7 kap. 17 § inkomstskattelagen (1999:1229).

I 14 § tidigare nämnda lag regleras frågor om myndighetsutövning av Svenska språknämnden. Från och med den 1 juli 2006 har den statliga språkvården en ny organisation (prop. 2005/06:2, bet. 2005/06:KrU4, rskr. 2005/06:89). Det innebär bl.a. att Svenska språknämnden sedan dess inte fördelar statliga medel eller har några andra förvaltningsuppgifter för statens räkning. Den 11 april 2007 upphörde språknämndens verksamhet helt. Bestämmelsen i 14 § bör därför upphävas.

3. Statens stöd till En bok för alla AB

Förslag: Staten ska inte ingå ett nytt avtal med En bok för alla AB när det nuvarande avtalet mellan parterna löper ut den 31 december 2007.

Sedan 1976 lämnar staten ett årligt stöd till En bok för alla AB för utgivning och spridning av kvalitetslitteratur till lågpris. År 1980 utökades utgivningen med en serie för barn och ungdomar. Totalt omfattar utgivningen i dag ca 50 titlar om året, varav ca 30 är barn- och ungdomsböcker.

När En bok för alla startade fanns endast en mycket begränsad utgivning av kvalitetslitteratur till lågt pris. Introduktionen av En bok för alla sammanföll med en period i bokbranschen som präglades av att utgivningen av kvalitetspocketböcker nästan helt hade upphört till följd av överproduktion. Genom En bok för alla kunde kvalitetslitteraturen spridas på andra vägar än genom bokhandeln och nya läsare nås genom folkrörelserna och på arbetsplatser. Sedan dess har dock ett flertal andra förlag byggt upp en omfattande utgivning av pocketböcker.

Under senare år har pocketutgivningen expanderat ytterligare. Enligt statistik från Svenska Förläggareföreningen uppgick antalet nya titlar i pocket 2006 till 625, jämfört med 314 år 1998. Den totala försäljningen av pocketböcker (bland Svenska Förläggareföreningens medlemmar) uppgick år 2004 till ca 237 miljoner kronor, jämfört med ca 76 miljoner kronor år 1998.

Också tillgängligheten till böcker har ökat. Böcker säljs förutom i den traditionella bokhandeln och genom bokklubbar även i varuhus, kiosker, livsmedelsbutiker, pocketshoppar, stormarknader m.m. Inte minst har handeln via Internet blivit allt viktigare. Nätbokhandeln har kontinuerligt ökat sin andel av den totala försäljningen och utgör i dag ca 15 procent.

Mot bakgrund av den positiva utvecklingen på bokmarknaden har en statligt finansierad utgivning av barn-, ungdoms- och vuxenlitteratur till lågpris inte längre samma giltighet. Det finns i dag ett brett utbud av kvalitetslitteratur för barn, ungdomar och vuxna på marknaden och den sänkta bokmomsen har inneburit att böckerna dessutom kan säljas till lägre priser än tidigare. Statens stöd till En bok för alla AB bör följaktligen upphöra fr.o.m. 2008, i samband med att det nuvarande avtalet mellan staten och bolaget löper ut den 31 december 2007.

Det är samtidigt av största vikt att öka insatserna för att främja läsning och intresset för litteratur, i synnerhet bland barn och unga. Genom Statens kulturråd fördelas stöd till folk- och skolbibliotekens inköp av främst barn- och ungdomslitteratur och till läsfrämjande insatser. Stödet till läsfrämjande insatser tar till vara olika aktörers initiativ och utveckling av nya samarbetsformer. De projekt som får stöd ska bl.a. levandegöra litteraturen och locka till läsning samt gärna ta nya medieformer i anspråk. I syfte att bl.a. stödja utvecklingen av nya metoder för att stimulera intresset för litteratur och läsning bör det statliga stödet till läsfrämjande insatser förstärkas fr.o.m. 2008. Kommuner, förskolor,

skolor, bibliotek, organisationer m.fl. ges därmed ökade möjligheter att ta initiativ till läsfrämjande aktiviteter för främst barn och unga.

En bok för alla AB har för närvarande det administrativa ansvaret för Bokjuryn, ett läsfrämjande projekt som riktar sig till barn och ungdomar. Det är viktigt att verksamheten med Bokjuryn kan fortsätta i oförminskad omfattning. Medel för administrativa kostnader för Bokjuryn bör därför avsättas inom ramen för stödet till läsfrämjande insatser, som disponeras av Statens kulturråd.

En utvecklad strategi för att främja läsandet kommer även att ingå i en samlad översyn av de litteraturpolitiska insatserna.

Författningsförslag**Bilaga****1.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1992:318) om överlämnande av förvaltningsuppgifter inom Kulturdepartementets verksamhetsområde;**

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1992:318) om överlämnande av förvaltningsuppgifter inom Kulturdepartementets verksamhetsområde
dels att 1 § skall ha följande lydelse,
dels att 14 § skall upphöra att gälla.

Nuvarande lydelse

1 § Bokbranschens finansieringsinstitut aktiebolag prövar frågor om katalogdatorstöd, kreditstöd och sortimentsstöd samt utbildnings- och rådgivningsstöd till bokhandeln.

Den som hos Bokbranschens finansieringsinstitut aktiebolag har tagit befattning med något ärende som avses i första stycket får inte obehörigen röja vad han därvid har fått veta om enskilda affärs- eller driftsförhållanden.

14 § Svenska språknämnden får, i fråga om personal som är anställd vid nämnden, fatta sådana beslut som avser myndighetsutövning i den mån inte något annat är föreskrivet.

Föreslagen lydelse

1 § Centrum för svensk litteratur aktiebolag prövar frågor om fördelning av statliga medel till internationellt utbyte och samarbete på litteraturområdet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

1.2 Förslag till lag om ändring i inkomstskattelagen (1999:1229);

Härigenom föreskrivs i fråga om inkomstskattelagen (1999:1229) att orden *Bokbranschens Finansieringsinstitut Aktiefbolag* i 7 kap. 17 § skall bytas ut mot *Centrum för svensk litteratur aktiefbolag*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.